

context of social and educational activities; defines the meaning of "sociocultural animation", "social and educational activities," "socialization"; focuses on the effectiveness of the implementation of sociocultural animation in the educational process is subject to the implementation of social and educational activities; proves the feasibility and necessity of the impact on the individual in personal-environmental context; determines the sociopedagogical activity as a powerful mechanism for the implementation of sociocultural animation.

Key words: socialization, sociocultural animation, social and educational activities, cultural and recreational activities, social pedagogy.

Отримано: 22.04.2015

УДК 3703

А. І. Годлевська, Н. В. Шпалерчук
shpalerchuk@gmail.com

ПРОБЛЕМИ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ, ОКРЕМІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З НИМИ

Годлевська А. І., Шпалерчук Н. В. Проблеми багатодітних сімей в Україні, окремі аспекти соціально-педагогічної роботи з ними. Стаття розкриває: проблеми сучасних сімей в Україні; роль багатодітної сім'ї як пріоритетного зразка для створення сім'ї, складної системи координації виховних зусиль, соціалізації всіх членів сім'ї як повноцінних членів суспільства; цінність сім'ї у житті людини, в українському суспільстві і рівень довіри до неї; важливість сім'ї як соціального інституту у соціальній структурі суспільства, як соціально-демографічної «бази» його відтворення і людського розвитку; бази підготовки молоді до створення власної сім'ї та відповідальної ролі майбутнього батьківства. Розглядаються окремі аспекти соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями: аналіз функцій сім'ї для визначення оцінки багатодітної сім'ї як сім'ї групи ризику або проблемної і створення плану сумісних дій для вирішення конкретних проблем; визначення принципів підходу до сім'ї в залежності від її статусу; виявлення ключової проблеми багатодітної сім'ї, внутрішніх умов для роботи з багатодітною сім'єю: наявність практичних умінь налагодження контакту з сім'єю; уміння творчого підходу до рішення

проблем; уміння переконувати і впливати; позитивні переконання по відношенню до сім'ї; наявність ресурсів; психічна стійкість і стабільність в особистому житті; зовнішні умови для ефективної роботи з сім'єю: призначення і переконання служби; культура організації; наявність професійного потенціалу служби; команди однодумців; наявність законодавчих актів та документів тощо. Акцентується увага на визначальній ролі діяльності соціального працівника у роботі з багатодітною сім'єю наряду з вчителями, соціальним педагогом, психологом, іншими фахівцями; на залежності успішної і ефективної роботи від рівня професійної підготовки, кваліфікації, неупередженого ставлення до сім'ї фахівців, рівня служби, яку вони представляють.

Ключові слова: сім'я; багатодітна сім'я; педагог; соціальний працівник; соціальний педагог; соціально-педагогічна робота з багатодітною сім'єю.

Годлевская А. И., Шпалерчук Н. В. Проблемы многодетных семей в Украине, отдельные аспекты социально-педагогической работы с ними. Стаття розкриває: проблеми сучасних сімей в Україні; роль многодетної сім'ї як пріоритетного образу для створення сім'ї, складної системи координації виховательних зусиль, соціалізації всіх членів сім'ї як повноцінних членів суспільства; цінність сім'ї в житті людини, в українському суспільстві і рівень довіри до неї; важливість сім'ї як соціального інституту в соціальній структурі суспільства, як соціально-демографічної «базис» його виробництва і людського розвитку; базис підготовки молоді до створення сім'ї і відповідної ролі батьків. Розглядаються окремі аспекти соціально-педагогічної роботи з многодетними сім'ями: аналіз функцій сім'ї для визначення оцінки многодетної сім'ї як сім'ї групи ризику або проблемної і створення плану спільних дій для вирішення конкретних проблем; визначення принципів походу до сім'ї в відповідності її статусу; виявлення ключової проблеми многодетної сім'ї, внутрішніх умов для роботи з многодетною сім'єю: наявність практичних умінь встановлення контакту з сім'єю; вміння творчого походу в вирішенні проблем; умінь переконувати і впливати; позитивні переконання в стосунках до сім'ї; наявність ресурсів; психічна стійкість і стабільність в особистому житті; зовнішні умови для ефективної роботи з сім'єю: призначення і переконання служби, наявність професійного потенціалу служби; команди єдиномисльників; наявність законодавчих актів і документів. Акцентується увага на визначальній ролі діяльності соціального працівника наряду з педагогами, соціальним педагогом, психологом, іншими спеціалістами; на залежності успішної і ефективної роботи від рівня професійної

подготовки, кваліфікації, непередвзятого отношения к семье специалистов, уровня службы, которую они представляют.

Ключевые слова: семья; многодетная семья; педагог; социальный работник; социальный педагог; социально-педагогическая работа с многодетными семьями.

Сім'я завжди була і буде основою існування суспільства. «Сім'я як фундамент кожного суспільства, його первинний осередок забезпечує відтворення та продовження роду, вона є джерелом росту та матеріального добробуту людей, у ній закладаються основи виховання та формування майбутньої особистості, через неї передаються нащадкам духовні цінності історичного й культурного досвіду, трудові навички, національні особливості, зрештою все те, що формує менталітет нації» [5, с. 137].

Згідно результатів різноманітних досліджень [3; 4; 5] цінність сім'ї в українському суспільстві і довіра до неї залишаються високою.

Проте аналізуючи сімейні орієнтації сучасної молоді в Україні за останні два десятиліття, необхідно відмітити, що для української сім'ї багатодітні сім'ї не є пріоритетним зразком, навпаки, зростає кількість бездітних і малодітних сімей.

Фахівці Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України стверджують, що кількість сімей, які обмежують народження дитини з року в рік суттєво збільшується, а основним типом сім'ї в Україні стала одnodітна. Багатодітність асоціюється у більшості населення з бідністю і проблемами.

Як відомо, найпоширенішою характеристикою дітородних орієнтацій молодих сімей натеper є бажана кількість дітей, проте готовність до народження і виховання дітей за статистикою різна.

За результатами соціально-демографічного дослідження «Молодь України: спосіб життя і ціннісні орієнтації» 2010 року 54% опитаних виявили бажання народити дві дитини, 15% – одну дитину, 11, 9% – трьох дітей і лише 2% – чотирьох і більше [4].

Це пояснюється різними причинами: екологічною, соціально-економічною кризою; тим, що традиційно багатодітну сім'ю відносять до кризової, або сім'ї, яка опинилася у важких життєвих ситуаціях. Щодо проблем репродуктивного здоров'я (безпліддя, незапланована вагітність, онкологічні хвороби і соціально небезпечні хвороби, що передаються статевим шляхом і впливають на народження здорового потомства тощо), які впливають на мотиви молоді створювати сім'ю чи ні, то їх вирішення залежить від організації міжгалузевої системи формування навичок здорової поведінки, навичок планування сім'ї (зокрема, безпечної статевої поведінки) і, зрозуміло, від загального стану здоров'я людини,

загальної і статевої культури, доступності медицини, умов та способу життя.

Згідно критеріїв, які визначають спосіб життя людини – якості, рівня та стилю життя, молоді пари, плануючи створення сім'ї, оцінюють їх важливість для себе, надаючи важливість на користь тому чи іншому критерію.

Спосіб життя сім'ї має двобічний вплив на життя дитини, молодої людини: 1) сім'я виступає як захисний чинник, коли між членами сім'ї існують добрі, відверті душевні стосунки, батьки вірять в успіхи дітей і підтримують їх старання, діти підключені до прийняття сімейних рішень, мають свої обов'язки і завдання тощо; 2) як чинник, що стимулює розвиток шкідливих звичок у дітей за рахунок внутрішньої кризи сім'ї, сімейної дезорганізованості, сімейних конфліктів, проявом насилля, наявністю шкідливих звичок у членів сім'ї і т. д. [4].

Результати досліджень, що проводилися в рамках проекту «Огляд молодіжної політики. Дослідницька група» Центром соціальних експертиз Інституту соціології НАН України на замовлення ЮНІСЕФ, свідчать: причини негативної поведінки молодих людей пов'язані з родиною, зокрема, безробіття – 11%, сварки – 6%, бійки – 4%. Серед страхів невпевненості у собі – найбільше бояться втратити: сім'ю – 63%, роботу – 46%, важко захворіти – 40%, друзів – 24% тощо. Серед опитаних найбільш вразливими є особи, які втратили підтримку сім'ї 61%. А серед чинників благополуччя - позитивні соціальні обставини, психологічна і духовна стійкість, здоровий спосіб життя, матеріальна стабільність, освіта, риси характеру - сім'ю називають на першому місці [4].

Зазначене нами вище дає можливість фахівцям соціальної сфери у роботі з сім'єю акцентувати увагу на цінності сім'ї у житті людини, важливості сім'ї як соціального інституту у підготовці молоді до створення власної сім'ї і відповідальної ролі майбутнього батьківства.

Трансформація соціально-економічних процесів, культури, активізація політичних процесів впливає на суспільні перетворення, зокрема, на соціально значущі цілі та шляхи їх реалізації, відповідно – на зміну ціннісних орієнтацій, норми поведінки кожного громадянина у суспільстві. Цілком природно, що люди в таких ситуаціях найперше опираються на власну родину і сімейні цінності (здоров'я, членів сім'ї, матеріальну і духовну стабільність, бажання мати справжню сім'ю).

«Сім'я є одним з головних інститутів відтворення у соціальній структурі суспільства, а шлюбно-сімейний склад населення – демоекономічною і соціально-демографічною «базою» його відтворення та людського розвитку. На формуванні сімейного складу населення позначаються насамперед народжуваність. ...Молоді сім'ї потребують особливої уваги, оскільки саме вони мають стати активними осередками народження і батьківського виховання дітей, протидіяти демографічній

кризі» [5, с. 11-12]. Багатодітні сім'ї не типові для сучасної України, проте вони дещо пом'якшують демографічну ситуацію, яка виникла внаслідок однодітності і бездітності сімей.

У соціальній педагогіці в традиційній класифікації сімей (за ознакою кількості дітей у сім'ї) багатодітна сім'я – це сім'я, яка має трьох і більше дітей.

В Україні за даними перепису населення 2001 року, налічувалося 396,2 тис. багатодітних сімейних домогосподарств, з них – 298,4 тис. – з трьома дітьми, 63,9 тис. – з чотирма і 33,9 тис. – з п'ятьма і більше дітьми. Близько 2/3 (60%) таких сімей проживає в сільській місцевості. Частка сімей з трьома і більше дітьми становить лише 5,7%; 3,3% у містах і 10,9% у селах. Багатодітність більш характерна для сільських сімей, частка яких у 3,3 рази перевищує міську [5].

Відтворення народонаселення завжди постає проблемою суспільних відносин, так як «діти – майбутнє суспільних відносин, сенс і основа людського буття. Діти зміцнюють сім'ю, прикрашають життя і дарують радість, передаючи естафету від покоління до покоління» [2, с. 123]. «Виникає безумовна всеосяжна любов і глибинний зв'язок з дитиною, з іншого боку – об'єктивне оцінювальне ставлення, спрямоване на формування особистих якостей і способів поведінки. Перше – альтруїстичне ставлення до дитини, що веде до симбіотичної материнської прив'язаності, друге – до жорсткої виховної стратегії» [2, с. 37].

В українській народній педагогіці завжди пропагувалася багатодітна сім'я (багатодітність). Адже саме умови багатодітної сім'ї створюють багаті потенційні можливості реалізації сімейних функцій, принципів, завдань у передачі соціально-виховного досвіду родинної мудрості наступним поколінням.

Численні праці відомих просвітників і педагогів (Р. Кемпел, І. Кон, Я.Корчак, А. Макаренко, К. Роджерс, В. Сухомлинський, Е. Шефер та багатьох ін.) доводять перевагу батьківської любові, тепла, турботи, родинної атмосфери, колективістських стосунків, взаємодопомоги, відповідальності за свої вчинки, особливої поваги до батька, матері саме в сім'ї, де багато дітей.

Зокрема, сучасні дослідники внутрішньосімейних стосунків (М. Бикова, О.Бондарчук, К. Кован, І. Комановський, Є. Смирнова та ін.) зауважують, що батьківсько-дитячі стосунки у багатодітних сім'ях мають свої переваги. Це, насамперед: 1) турбота про потреби дитини, її фізичну та психологічну захищеність і безпеку наряду з батьками забезпечується старшими членами сім'ї; 2) копіювання і наслідування виконання сімейних ролей через спостереження за всіма членами родини, 3) багато можливостей розвитку через різнобічний вплив кожного з «родинних вихователів», 4) умови для набуття досвіду спілкування і вирішення конфліктів, для майбутньої життєдіяльності, 5) набуття досвіду

колективістських стосунків, що полегшує адаптацію у нових суспільних відносинах, б) встановлення меж діяльності дитини – не тісних, але й не повністю контрольованих.

Отже, зусилля держави, громадськості повинні бути спрямовані на благополуччя і добробут сім'ї, створення умов для захисту її прав у суспільстві та прав її членів у самій родині. Насамперед це стосується багатодітних сімей.

Сім'я в цілому розглядається «як єдиний механізм і є основним клієнтом роботи, найбільша частина якої відбувається на дому» [1, с. 6].

Мета нашої публікації – проаналізувати проблеми сучасних сімей в Україні; визначити роль багатодітної сім'ї як пріоритетного зразка для створення сім'ї; розкрити окремі аспекти соціально-педагогічної роботи з багатодітними сім'ями.

На сьогодні є поняття «багатодітна сім'я» визначене Законом України «Про охорону дитинства» (2001 р.) як сім'я, що складається з батьків (або одного з батьків) і трьох та більше дітей. Відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» (2000 р.) багатодітна сім'я має право на державну соціальну допомогу за ознакою малозабезпеченості [5].

Роботу з багатодітною сім'єю неможливо обмежити будь-якими рамками. Визначальна роль у цьому процесі наряду з вчителями, соціальним педагогом і іншими фахівцями належить соціальному працівнику. Успішність і ефективність його роботи залежить від багатьох факторів, в першу чергу – рівня підготовки, кваліфікації, неупередженого ставлення до сім'ї.

У кожного фахівця соціальної сфери у роботі з багатодітною сім'єю повинна бути чітка система понять, що стосується його безпосередньої діяльності, цінностей, переконань, психічної витривалості і різних вмінь. Працюючи з сім'єю соціальний працівник (педагог) має знати особливості сім'ї як клієнта соціальної роботи, зокрема, усвідомлювати, що «сім'ї – це замкнута система, автономна у своїй життєдіяльності [1, с. 29]. Зміни в сім'ї мають розпочатися із усвідомлення нею потреби у вирішенні певної проблеми.

Кожна сім'я виконує в процесі життєдіяльності певні функції, хоча окремі функції не обов'язкові для окремих сімей. Так, якщо в сім'ї є діти, то обов'язковими будуть функції, пов'язані з доглядом за дітьми і їх вихованням. Можливо, що відсутність окремих функцій не можна розглядати як причину для втручання і початку психосоціального процесу, хоча це може утруднювати функціонування сім'ї. Навіть якщо можна спрогнозувати, до чого це приведе.

Функції сім'ї фахівці-практики класифікують по-різному. Можна використати як загальну, так і детальну класифікацію. Перша зручна для швидкого аналізу (при перших візитах в сім'ю), друга – для систематичного процесу аналізу. Проте кожен спеціаліст випрацьовує

свою класифікацію або вибирає та адаптує існуючу, щоб вона дійсно допомагала в роботі з сім'єю. У загальноприйнятій класифікації включені такі функції: економічна (планування бюджету, заробіток і витрати, розподіл тощо), репродуктивна (народження дітей, планування сім'ї, небажана вагітність), рекреативна (дозвілля, відпустка, відновлення сил, відпочинок після роботи), побутова (догляд дому, підтримка чистоти, порядку, гігієнічних норм), соціалізуюча (соціальні уміння, освіта, професія, соціальні навички), терапевтична (взаємна підтримка, прив'язаність тощо).

Тема «Функції сім'ї» корисна для соціального педагога і працівника як діагностична, яка допомагає розібратися з сильними і слабкими сторонами життєдіяльності сім'ї. У процесі роботи з багатодітною сім'єю фахівцеві потрібно аналізувати різні функції сім'ї, що дозволяє знаходити і виділяти критичні місця чи функції, в здійсненні яких сім'я відчуває труднощі.

Практик соціальної сфери не може просто давати оцінку сім'ї як проблемній тому, що вона багатодітна, не вказуючи, з якою функцією (функціями) сім'я не справляється, а повинен визначити ще й взаємозв'язок цих функцій і виділити основну. Тобто проблемна сім'я – це сім'я з недостатністю виконання конкретних функцій. Проте проблемна сім'я – це наші узагальнення, оцінка, можливо і клеймо сім'ї, малоприсадибні для розуміння сім'ї. В конкретній сім'ї фахівець може стикнутися з слабкістю окремих функцій, сім'я при цьому може виділяти серед них зовсім інші функції, які вважає коренем всіх проблем. Це відбувається при запереченні членами сім'ї проблеми і заміни її іншою. В такому випадку соціальний працівник (педагог) разом з сім'єю повинен виділити те, з чим сім'я готова працювати, при підготовці цілей і здійсненні конкретних дій обговорити разом з сім'єю ефективність цих дій та скласти план сумісних дій для вирішення проблеми.

Соціальним працівникам і педагогам необхідно виділити, чи відноситься багатодітна сім'я до сім'ї групи ризику, чи до проблемної сім'ї. Сім'ї групи ризику – це звичайні сім'ї, які справляються з своїми повсякденними функціями. Проте для цих сімей існує підвищений ризик перейти в ранг проблемних сімей при розвитку подій, які шкідливо впливають на життєдіяльність сім'ї. До сімей групи ризику відносять сім'ю з дитиною зі спеціальними потребами, сім'ю з дитиною-інвалідом, сім'ю з деструктивними взаємостосунками, багатодітну сім'ю, сім'ю, де батьки не працюють тощо. Проблемна сім'я – це сім'я, яка не справляється зі своєю повсякденною діяльністю, або її способи адаптуватися є соціально недопустимими з суспільної точки зору. В такій сім'ї спостерігається відсутність турботи про дітей, насилля, нездатність сім'ї створювати умови дитині для навчання (дитина змушена заробляти гроші) тощо. Різниця між сім'ями групи ризику і проблемними сім'ями

полягає не в характері проблеми, а в здатності сім'ї самостійно виконувати свої основні функції.

Отже, сім'ї групи ризику здатні їх виконувати, проблемні сім'ї – ні. Цим визначаються і різні підходи в роботі з багатодітними сім'ями групи ризику і проблемними сім'ями.

Також визначаються і принципи підходу до сім'ї в залежності від її статусу Сім'я, яка відноситься до групи ризику, зокрема, багатодітна сім'я, зазвичай, сама вибирає підходящу послугу, і з нею проводиться превентивна робота, мета якої попередження проблем в житті сім'ї, що можуть порушити нормальний ритм її існування. Проблемна багатодітна сім'я, зазвичай, не в змозі самостійно справитися із ситуацією. Тут необхідне втручання ззовні, з боку соціальної сфери. Послуги, що надаються проблемним сім'ям, є послугами, що захищають, мета роботи з даною сім'єю – це рішення проблеми.

Велике значення має те, що думає спеціаліст, як він відноситься до проблем багатодітної сім'ї, що є для нього допустимим, а що – ні. Тобто важливо, щоб він сформулював для себе принципи, якими він буде керуватися у своїй роботі.

В роботі з багатодітною сім'єю соціальний працівник (педагог) повинен володіти навичками визначення ключової проблеми сім'ї. Термін «ключова проблема сім'ї» є робочим терміном для фахівця соціальної сфери, який визначає «головну тему» роботи з сім'єю. Тут головне пам'ятати, що багато проблем є лиш наслідком і вони втратили свою актуальність при вирішенні ключової проблеми. Від того, наскільки грамотно соціальний працівник проведе виявлення ключової проблеми, залежить підсумок всієї роботи.

До основних умінь виявлення ключової проблеми відносять: 1) уміння відділяти інформацію від емоцій, 2) уміння виділяти причину і наслідок, 3) бачити інформацію з різних точок зору, 4) бачити і аналізувати сім'ю як функціонуючу систему, із відносинами, що склалися. Ключовими проблемами сімей, на які фахівець повинен звернути увагу, є багатодітні сім'ї, де батьки страдають алкоголізмом, де батьки не працюють, сім'ї, які розпадаються, неповні сім'ї, де батьки-інваліди тощо.

Соціальним працівникам (педагогам) легко працювати з мотивованими членами багатодітної сім'ї, які самі просять допомоги і відкрито розкривають свої проблеми. І важко – з невмотивованими сім'ями, які можуть бути не тільки не асоціальними, але й благополучними. Ознаки такої сім'ї: заперечення проблем, відмова від допомоги, небажання співпрацювати. Причини можуть бути самі різні. В такому випадку фахівець, виходячи з принципу «Не зашкодь», повинен з'ясувати – проблема це сім'я чи сім'я групи ризику, бути активним, але не агресивним в рекламі послуг служби, вияснити причини поведінки сім'ї, зрозуміти їх.

Аналізуючи показники ефективності роботи фахівець повинен враховувати внутрішні умови для ефективної роботи з багатодітною сім'єю: наявність практичних умінь налагодження контакту з сім'єю; уміння творчо підходити до рішення проблем; уміння переконувати і впливати; позитивні переконання по відношенню до сім'ї; наявність ресурсів; психічна стійкість і стабільність в особистому житті. Також враховувати зовнішні умови для ефективної роботи з сім'єю: призначення і переконання служби; культура організації; наявність «розумового» потенціалу служби; наявність команди однодумців; наявність законодавчих актів та документів та ін. На практиці у роботі з багатодітною сім'єю значимими є рівень сім'ї, рівень члена сім'ї, рівень спеціаліста і рівень служби, яку представляє фахівець. Досягнення згоди в питанні, який результат вважати ефективним, і є основним завданням оцінки результативності роботи.

Кожна сім'я в певні періоди свого існування проходить певні кризи і проблеми, які стосуються як окремих членів сім'ї, так і всієї сім'ї в цілому. Тому фахівець, який працює з багатодітною сім'єю і надає їй допомогу, повинен зважувати ступінь свого втручання в сім'ю згідно правила педагогіки: «Не нашкодь!».

Коло проблем, з якими зустрічаються багатодітні сім'ї, – широке і різноманітне. Як ми зауважували вище, для того, щоб надати реальну допомогу, соціальний педагог повинен виявити проблеми родини і визначити послідовність їх розв'язання у відповідності зі ступенем актуальності, та застосувати безпосередні заходи реальної допомоги відповідно до виявлених потреб та проблем. Це: психолого-педагогічна допомога і освіта батьків; організація зустрічей батьків з фахівцями – психологами, медичними працівниками, працівниками правоохоронних органів організація сімейних клубів, недільних шкіл тощо; правова освіта в багатодітних сім'ях; добір спеціальної літератури з питань виховання дітей, медичних проблем; допомога дітям у подоланні труднощів у навчанні; організація дозвілля дітей і їх батьків; консультації з питань професійної орієнтації дітей; духовна освіта дітей і батьків; інформування про роботу різних служб; допомога у вирішенні проблем особистого росту; адаптація в кризові періоди; психологічна корекція сімейних відносин у процесі сімейного спілкування; організація психотерапевтичної та психіатричної допомоги матерям і іншим членам родини; організація системи додаткової соціальної освіти підлітків і молоді з багатодітних сімей; ознайомлення зі службою екстреної психологічної допомоги; збір коштів і речей для багатодітних родин тощо.

Форми та методи роботи з сім'єю можуть бути різноманітні. Їх вибір фахівцем залежить від потреб сім'ї, розподілу ролей в ній, можливостей адаптації до зміни умов і т.д.

На даний час багатодітна сім'я, як об'єкт дослідження, потребує допомоги, підтримки та особливої уваги фахівців-практиків, науковців, суспільних інституцій та повинна стати пріоритетним зразком для створення сучасної сім'ї. Сьогодні тенденції розвитку інституту сім'ї потребують постійного вдосконалення системи надання соціальних послуг багатодітним сім'ям, реформування діючої системи соціального захисту багатодітних сімей. Багатодітна сім'я фактично ще не стала об'єктом узагальнюючого наукового осмислення, об'єктом системних досліджень у сучасній педагогіці.

Список використаних джерел

1. Зберегти сім'ю. Соціальна робота з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах / Автори-упорядники: О. М. Мороз, Г. І. Постолюк, Т. В. Семигіна, О. С. Шипіленко. – К.: ЕКМО, 2008. – 160 с.
2. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка: у 3-ох т. Основи родинного виховання / Б. Ковбас, В. Косів. – Івано-Франківськ, 2006. – Т. 2. – 288 с.
3. Молодь в умовах становлення Незалежної України (1991 – 2011 роки): щоріч. доп. Президенту України, Верховній раді, Каб. Міністрів України про становище молоді в Україні / М-во освіти і науки, молоді та спорту України у справах сім'ї, Держ. ін-т розвитку сімейної та молодіжної політики. – К., 2011. – 316 с.
4. Молодь за здоровий спосіб життя: шор. доп. Президенту України, Верховній раді, Каб. Міністрів України про становище сімей в Україні (за підсумками 2009 р.) / М-во України у справах сім'ї, молоді і спорту, Держ. Ін-т розв. сім'ї та молоді. – К.: СПД Крячун Ю. В., 2010. – 156 с.
5. Сім'я в умовах становлення незалежної України (1991 – 2003 роки): Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2003 року. – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2004. – 254 с.
6. Соціальні служби – родині: Розвиток нових підходів в Україні / За ред. І. М. Григи, Т. В. Семигіної. – К., 2003. – 128 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Zberegty simju. Socialna robota z simjami, jaki opynylsja u skladnyh zhyttjevyh obstavynah / Avtory-uporjadnyky: O. M. Moroz, G. I. Postoljuk, T. V. Semygina, O. S. Shypilenko. – K.: EKMO, 2008. – 160 s.
2. Kovbas B., Kostiv V. Rodynna pedagogika: u 3-oh t. Osnovy rodynnogo vyhovannja / B. Kovbas, V. Kostiv. – Ivano-Frankivsk, 2006. – T. 2. – 288 s.
3. Molod v umovah stanovlennja Nezalezhnoi Ukrainy (1991 – 2011 roky): shhorich. dop. Prezydentu Ukrainy, Verhovnij radi, Kab. Ministriv Ukrainy pro stanovyshhe molodi v Ukraini / M-vo osvity i nauky, molodi ta sportu

Ukrainy u spravah simi, Derzh. in-t rozvytku simejnoi ta molodizhnoi polityky. – K., 2011. – 316 s.

4. Molod za zdorovyj sposib zhyttja: shor. dop. Prezydentu Ukrainy, Verhovnij radi, Kab. Ministriv Ukrainy pro stanovyshe simej v Ukraini (za pidsumkamy 2009 r.) / M-vo Ukrainy u spravah simi, molodi i sportu, Derzh. In-t rozv. simi ta molodi. – K.: SPD Krjachun Ju. V., 2010. – 156 s.
5. Simja v umovah stanovlennja nezalezhnoi Ukrainy (1991 – 2003 roky): Derzhavna dopovid pro stanovyshe simej v Ukraini za pidsumkamy 2003 roku. – K.: Derzhavnyj instytut problem simi ta molodi, 2004. – 254 s.
6. Socialni sluzhby – rodyni: Rozvytok novyh pidhodiv v Ukraini / Za red. I. M. Grygy, T. V. Semyginoi. – K., 2003. – 128 s.

Godlevska A., Shpalerchuk N. The problems of large families in Ukraine and the separate aspects of social and pedagogical work with them. The article discovers: the problems of modern families in Ukraine; the role of large family as priority sample for family creation, the difficulties of coordination system of educational efforts, the socialization of all family members as full-fledged members of society; the family value in human life, in the Ukrainian society and the level of trust to it; the family importance in social structure of society, as social and demographic "base" of its reproduction and human development; the youth preparation for family creation and responsible role of parents.

In the article some aspects of social and pedagogical work with large families are presented: the analysis of family functions for definition of large family as family at-risk or family with problems and creation of the cooperation plan for the solution of specific problems; the definition of the family principles according to its status; the identification of a key problem of a large family and internal conditions for work with it: existence of practical abilities of contact establishment with a family; abilities of a creative attitude in the problems solution; abilities to overpersuade and to influence; positive attitude to the family; existence of resources; mental firmness and stability in private life; external conditions for effective work with a family: existence of professional center capacity; teams of adherents; existence of normative acts and laws. The attention is focused on the defining role of the social worker activity in comparison with the teachers, the social teacher, the psychologist and other experts; on the successful and effective work which depends on professional standards, qualification, the impartial experts relation to a family, the service level which they represent.

Key words: family, large family, social worker, social teacher, social and pedagogical work with families which include many children.

Отримано 7.04.2015 р.